

*Моїй любій дружині Галині Багряній,
уродженій Тригуб, — єдиній моїй опорі
в цій страшній людській пустелі —
приєдную й навіки цю книгу дарую.*

Розділ перший

...А вони хрестили дитину.

Хата гойдалася від громотіння страшних вибухів. Сама твердиня Бога лежала перед їх похололими душами, розторощена й обернена в руїни. Недавнє струнке чудо архітектури Растреллі, вищирилася вона проваллями й хаосом брил, перемішаних із кістями, зяяла й димилася, і сходила чадом. Прибіжище душ людських, символ могутності й святості, “неспалимої купини”, непорушної сили й вічного покою, надія й підпора всіх стражденних і обтяжених — ця, як і інші, й інші, сходячи чадом, оберталась у прах.

В апокаліптичному гуркоті чорної цієї доби відчаю, що для багатьох була напророченим біблійним кінцем світу, зруйновані й спустошені самі, як і все навколо, вони п'ялися над безоднею й заливали її п'янкою трутою, й гатили її піснями, й засипали її зухвалим, блузнірським, одчайдушним сміхом, щоб не завити раптом у чорну безвість, як первіні вовчі душі на холодний місяць. Вони співали над чорним хаосом, над проваллям жаху, здичавіння, жорстокости й смерти, щоб не вибухнути раптом пекучими слізми безнадії, тягучим криком загубленого, руїнами заваленого, безпритульного, до краю осамітненого людського серця...

Максим, господар дому цього й батько дитини цієї, сидів біля столу і, замість бавити й припрошувати гостей, дивився задумливо на пляшки, а вухом услухався десь поза стіну — туди, на вулицю, в світ, що глухо гомонів. Дивився й нічого не бачив, — усе зливалося в одному сліпучому образі, немовби хтось крутив фільм, спропектований на сліпучий екран, і зупинився саме на цьому місці...

...Син сонячного Палермо, чи, може, Венеції — син далекої легендарної Італії, витиснутий геть із колони, що котилася бруком і в якій він ішов автоматично, — обвів сонце й увесь світ, і це чуже, незнайоме місто, невидющими від гарячкі очима й опустився на парапет. Він дотягся до нього, до парапету при бульварі, як сомнамбула, тягнучи рушничку за багнет по розквашеній, перемішаній із снігом, грязюці, й опустився на лату того парапету — напівпритомний, до кінця виснажений. Широко витріщеними й невидющими очима він дивився просто перед себе й мотав головою; порепані уста його обкипіли кров'ю; мотав головою й зрідка висував язик, і смужка крові гойдалася, звисаючи з порепаних уст...

А проти нього став товариш його вірний, теж безмежно виснажений, але ще притомний, і, вибиваючись із решток сил, поривав свого друга туди, вперед, до Вітчизни, — туди, куди вони всі йдуть, падаючи й знову встаючи.

— Аванті!.. Аванті!!.¹ — повторяв він уперто, з тихим одчаем. Він сам спирається на рушничку й хилився, як билина на вітрі, що ось-ось упаде.

— Аванті!..

Він благав, наказував, кипів злістю й слезами, вабив, просив:

— Аванті!..

Але друг його лише мотав головою, облизуючи криваві уста. Він навряд чи чув будь-що. Вже готовий. Він отак пройшов через міста й села України, незнаної й теж

¹ Аванті — вперед (*ital.*).

легендарної для нього землі, але вже до Італії, до свого прекрасного Палермо, мабуть, не дійде.

А над усім — сонце.

А по розквашеній багнюці, проходячи наскрізь місто, мимо бульвару сунеться безкрай лавина таких самих приречених — друзів і товаришів. Вони хитаються, але ще повзуть тупо й автоматично, як мовчазна й велика сіра отара. То відступає змучена й до краю пригноблена, побита морозами, тифом і жахом італійська армія.

— Аванті!.. — вибивається з сил вірний камрад над коючим другом. — Аванті!..

Ось цей образ стойть в очах Максима й ніяк не може погаснути. Перед очима сіре обличчя й мотається крива-ва смужка, а в вухах жалібний клич: “Аванті!..” Двоє людей, забутих усіма й нікому непотрібних, серед чужо-го міста намагаються перемогти агонію, з останніх сил балансуючи над прірвою загибелі...

Власне, намагається перемогти один, а другий уже го-товий — лише непритомно мотає головою, переступивши вже однією ногою демаркаційну лінію між буттям і не-буттям, між світлом і тьмою. В голосі його друга відчува-ється здавлене ридання, що ось-ось може прорватися не-поправно й безнадійно зливою сліз — чоловічих сліз, риданням людини, що зривається в чорне провалля...

Тоді до них підійшов третій. Він увесь час стояв остоянсь і спостерігав цю сцену. В ватяній куфайці, в розхристаній сорочці, взутий у ганчір'яні бурки зі стари-ми калошами поверх, цей третій підійшов поволі й став перед двома, широко й твердо розставивши ноги в сніговій грязюці, — син цього міста й цієї землі. Стояв і похмуро дивився на того, що мотав головою. А тоді вий-няв пляшку з шкіряної торби, яку тримав під пахвою, відкоркував її й простяг тому непритомному — простяг до самих уст.

— Пий!.. — промовив чужою для італійця мовою. Але той тільки відвернувся від перешкоди, що торкну-лася уст, і далі мляво мотав головою. Тоді третій на-блізився щільно, взяв дебелою рукою італійця за голо-

ву, притиснув її до себе, розчепив йому силоміць зуби й уставив пляшку в уста. Дав йому ковтнути раз... удруге... втретє... А тоді пустив.

Кривава смужка обірвалася, лишившись на пляшці. Непритомний син легендарної Італії заморгав очима, в яких зажевріла іскра свідомості, іскра життя... Глибоко-глибоко зітхнув, поволі витер уста рукою і подивився на свого камрада й на невідомого чужинця...

— Аванті!!.. Аванті!!.. — загукав шалено його камрад, як то гукають на коня, що почав зводитись, щоб не дати йому знову впасти. — Аванті!!!

— Та-ак... — задумано повторив третій, — аванті, брат!

Він знов це знамените слово й повторив його з притиском, услухаючись у його таємничий, могутній зміст, якийсь особливий у його власних устах:

— Аванті!!

Нешчасний помалу слухняно звівся на ноги й, хитаючись, обіперся на плече друга.

А друг хапав невідомого чужинця за полі, дивився в його очі своїми очима, повними сліз... чоловічих сліз!.. І, не знайшовши, що сказати, пролебедів ламаною мовою:

— Ми з Палермо... З Палермо!.. — і раптом, не маючи чим винагородити, схопив за руку й потряс її з усієї сили, вигукуючи:

— Евіва!.. Евіва Україна!!

А далі, боячись, щоб його друг не впав на парапет, заметушився, вкладаючи його руку на своїй шиї.

Похитуючись і тримаючись один за одного, вони пішли. Власне, один поволік другого.

А третій лишився. Нахмурений, він стояв і замислено дивився услід тим двом смішним "мушкетерам", поки вони не згубилися в сірій лавині. Під пахвою тримав шкіряну торбу з пляшками горілки, що він їх роздобув і ніс на хрестині. Туди він поклав знову й ту, з якої пив італієць. "Бач! — похопився був. — Треба ж було віддати їм її зовсім!" Та вже пізно. Добрі думки приходять пізно.